

A POLGÁRISKOLA KÉRDÉSÉHEZ.

VI. Összefoglalás; a reform végrehajtása.

Fejtegetéseim összefoglalásául arra az eredményre jutok, hogy a Csengery által tervezett, az 1868. évi XXXVIII. t.-cz.-ben körülírt, tehát ma is törvényes alakja a polgáriskolának az az iskolaalak, a melyre közoktatásunk organismusának szüksége van.

Ha ezt elfogadjuk, akkor meg van határolva a terület, a melyen a reformnak mozognia kell.

Nem valamely új iskolafajta kitalálásán és szervezésén kell a fejét törnie, hanem a már 1868 óta törvényesen fennálló magyar polgáriskolának ezen három évtized alatt jól megismert szervezeti hibáit és hiányait kell kiigazítania.

Ezen hibáknak egy része már kezdettől fogva megvolt. Onnan eredt, hogy a polgáriskola nem volt eredetileg beletervezve a Népokt. Törvénybe, hanem csak utólagosan, — a mikor az már mint kész tervezet bizottsági tárgyalás alatt állott, — iktattatott be a Csengery javaslatára, még pedig egy külön pont (C) alakjában. Ez a pont külön megállapítja a polgáriskola tanulmányi szervezetét, de az iskola többi viszonylataira egyszerűen kiterjesztettek azok az intézkedések, a melyeket a törvénytervezet a «népoktatási intézetekre» általában megállapított, holott a tervező még nem tudott róla, hogy a népoktatási intézetek között a polgáriskola is ott fog lenni. A polgáriskola így nem az ő organumához szabott organismussal láttatott el; nevezetesen összes rendtartási viszonyaira — ezen fogalmat legszélesebb körű értelmében véve — a népiskolákra szabott rendtartási intézkedések alkalmaztattak.

A végrehajtás a maga egyoldalú irányzatával még súlyosbította ezt a hibát. Dogmájává tette a «népoktatási. jelleg»-et, a

melyen megtört minden olyan törekvés, mely a fölmerült tapasztalatok alapján a polgáriskola sajátlagos természetéhez hozzásimuló intézkedéseket sürgetett. Egyes esetekben a kényszerű szükség ereje nagyobb volt, mint a dogmáé, s a gyakorlatban létrehozta pl. a polgáriskolai igazgatókat, a polgáriskolai tanárképzést stb., de a dogma ereje ilyenkor is érvényesült annyiban, hogy ezen gyakorlatban évtizedek óta fennálló intézmények formailag maig sincsenek elismerve.

A reform egyik teendője tehát az, hogy ezen viszonylatokat, melyeknek nevezetesebbjei: az igazgatás, a felügyelet, a tanárképzés és -képesítés, a polgáriskola szükségleteinek megfelelően rendezze, a mint ezt a Közokt. Tanács javaslata is ajánlja. Hogy a polgáriskola sajátlagos szükségletei ezen rendezésben szabadon érvényesülhessenek, el kell ejteni a «népoktatási jelleg» dogmáját, de ugyanakkor őrizkedni kell, nehogy egy másik dogma uralmi körébe kerüljünk. Ilyen volna a «középiskolai jelleg» erőltetése, mely épen úgy gátolná, mint ama másik, hogy a polgáriskolát a maga mivoltában tisztán lássuk. Fejtegetéseimben igyekeztem kimutatni, hogy a polgáriskola és a középiskola egymástól jól megkülönböztethető intézmények.

Egy másik hiánya a polgáriskolának nem a szervezet hibája, s nem is eredeti hiba, hanem lassanként keletkezett, de azután fokról-fokra akkorára nőtt, hogy ma már a polgáriskola főhibájává nőtte ki magát. Ez a *qualificatiók hiánya*.

Állami életünk rendezése 67 óta olyan irányzatot vett, hogy lassanként minden állást, a kisiparostól és a házalótól a kuriai elnökig. megszabott qualificatiókkal bástyázott körül. Ezek túlnyomólag iskolai qualificatiók. A melyik iskola föl van ruházva ilyen jogokkal, az be van illesztve állami életünk rendjébe; a melyik nincs, az *ki van belőle közösítve*. Pædagogiai szempontból közömbös lehet, hogy vannak-e vagy sem ilyen jogai az iskolának; ezekkel vagy ezek nélkül egyformán jól megfelelhet tanulmányi céljainak. De viszonyaink alakulásánál fogva ez a mellékes szempont a reformnak főjelentőségű kérdésévé vált; ez-iktathatja vissza a kiközösített polgáriskolát közéletünk tényezői közé, a mi nélkül nem juthat hozzá, hogy hatását kifejthesse. A polgáriskolának, mint iskolának, nem hiánya a qualifikáló jogok hiánya, de mint állami és társadalmi intézménynek lényeges hiánya.

A reform második teendője tehát az, hogy a *polgáriskolát*

fölruházza kvalifikáló jogokkal, a mint ezt a Közokt. Tanács javaslata is ajánlja.

Ebben a két pontban be is van fejezve a magyar polgáriskola megállapított hiányainak felsorolása. Ha be van fejezve, akkor az a további logikus következtetés, hogy a törvénykönyv polgáriskolájának ezt a két hiányát kell kiigazítani, s akkor be van fejezve a reform. Ismeretes azonban, hogy a reformnak mintegy jelszava lett a *«hétosztályú polgáriskola»*, pedig a törvénykönyv polgáriskolája hatosztályú. Hiányos volna ez a fejtegetés, ha számon nem vennők, hogy miképen került bele az osztályszaporítás kívánalma a polgáriskolai reform kérdésébe?

Itt engedelmet kell kérnem, hogy e tárgyilagosságnak szánt fejtegetések sorába egyéni reminiscenciát is keverek belé. A Közokt. Tanácsnak abban a szakbizottságában, mely a polgáriskolai reform kérdését tárgyalta, az osztályszaporítással szemben különvéleményt adtam be, melynek alap gondolatát itt közlöm.

A különvélemény úgy fogta föl a dolgot, hogy a fentebb körülírt két hiány kiigazításával a reform be van fejezve, tovább menni fölösleges volna s a végrehajtást nehezítené. A kvalifikáló jogokkal fölruházott, általános képzést adó hatosztályú polgáriskolával kapcsolatban a kereskedelmi iskolák kérdését úgy látta megoldhatónak, hogy azok túlnyomó része, a melyek csak a qualificatiók kedvéért alakultak polgáriskolából kereskedelmivé, visszaalakulnának polgáriskolákká; a megmaradó néhány kereskedelmi iskola (főleg a társulatiak) pedig a tiszta szakoktatási rendszerre térve át, tanítványait a teljes hatosztályú polgáriskolából venné; ugyanezt tennék a hasonló fokú többi szakiskolák is, közöttük az akkor már tervbe vett közgazgatási tanfolyam. Azonban azt is kifejezte a különvélemény, hogy ha a qualificatiók a hatosztályú polgáriskolának nem volnának megszerezhetők, akkor — ennek a kedvéért — *elfogadja az osztályszaporítást is*, mert a ki akarja a polgáriskolai reformot, annak mindenestre akarnia kell a qualificáló jogokat is, ezek hiánya kiközösítvén a polgáriskolát.

A kik a hét osztály mellett foglaltak állást, azok már előre úgy voltak meggyőződve, hogy a kereskedelmi érettséginek most megadva levő jogok nem lesznek megszerezhetők a hatosztályú polgáriskolának, ellenben a hétosztályúnak igen. Ez volt *a döntő oka az osztályszaporítás kívánásának*. A fejlemények igazat adtak nekik, a mennyiben a qualificatiók megadása a közoktatás vezetőin

kivül álló tényezőktől is függvén, ezek még a hetosztályú polgáriskolával szemben is nehézségeket támasztottak, a melyek talán még most sincsenek teljesen eloszlatva s késleltetik a reform életbelépését.

Ez a helyzet, a mennyiben *megköveteli az osztályszaporítást*, megszünteti a reform akarói között a különvéleményt.

Megmarad tehát a reform teendőinek összefoglalásaként azon két hiány kiigazítása, de hozzáteendő, hogy *a második hiány — a qualificatiók hiánya — orvosolhatása végett szükségessé vált a polgáriskolának a hetedik osztálylyal való megpótlása.*

Az a kérdés merül itt föl, hogy vajjon a hetedik osztály tisztán úgy tekinthető-e, mint a qualificatiókért hozott áldozat?

Közműveltségünk szempontjából az a körülmény, hogy a polgáriskolától művelt nemzedékek egy évvel hosszabb s ennek megfelelően magasabb színvonalú iskolázásban fognak részesülni, csakis az előnyök rovatába írható. Az is kérdésbe tehető, hogy vajjon annak a társadalmi rétegnek, a melynek művelésére Csengery az ő hatosztályú iskoláját állította, az azóta eltelt három évtized óta nem növekedtek-e a műveltségi szükségéi annyira, a mely maga is indokoltta tegye ezen osztályszaporítást? Felelni ugyan nehezen lehetne rá, de a kérdés maga jogosult.

Maga a polgáriskola és annak a közoktatás organismusában elfoglalt helyzete mássá lesz-e ezen osztályszaporítás folytán? Ha a Közokt. Tanácsnak nem a kéttagozatos, a kereskedelmi iskolákat utánzó szervezeti javaslatát nézzük, hanem a mindenesetre részletesebb és határozottabb képet adó tantervjavaslatát után indulunk, akkor *nemmel* kell felelnünk e kérdésre. Ezen tanterv megfelel a törvénykönyvbeli polgáriskola szellemének: általános képzést adó iskolát mutat, mely a szakszerű irányzatot kizárja, de gyakorlati irányt követ, olyan értelemben, a mint a középiskolával való összehasonlításban volt fejtegetve,* s a mit úgy foglaltunk össze, hogy a közéleti ismereteknek olyan ágait is bevonja az általános képzés körébe, a melyek a középiskola tanulmányi rendszeréből hiányzanak.

Ez a szempont, továbbá a tulajdonképeni középiskolai cél kizárása tisztázván a polgáriskola helyzetét a középiskolákkal szemben, hátra van még a helyzet tisztázása a szakoktatással szemben.

* Magyar Pæd. 1900. 306—312. l.

Mint általánosan képző iskolának, ezekkel szemben, csak előkészítő szerepe lehet. Mint jelentékenyebb ágazatai az olyan fokú szakoktatásnak, a melyekhez előkészítő műveltségül a teljes polgáriskolai műveltség mutatkozik szükségesnek és egyúttal elegendőnek, számításba jönnek a kereskedelmi és a közigazgatási ágazatok. Érthető volt a különvéleménynek az az aggodalma, hogy a mikor most a kereskedelmi iskola a hetedik (4+3) osztályig terjedő kursusával nemesak az új polgáriskolának követelt összes qualificatiókat megadja, hanem azon felül állítólag még kereskedelmi szakképzést is ad, hogy akkor nem fog-e túlzásnak tekintetni egy olyan követelmény, hogy a kereskedelmi szakképzés még csak azután következék, miután a tanuló egy ugyancsak hétosztályú iskolát elvégzett. Könnyebbnek és egyszerűbbnek látszott az átmenet, ha csupán hatosztályú iskola előzte volna meg a tisztán szakirányú kereskedelmi iskolát. A közigazgatási ágazattal szemben szintén a követelmények emelése gyanánt tűnik föl a hetedik osztály, miután eddig a hat is elég volt.

Az időközi fejlemények eloszlatták az ilyen természetű aggodalmakat. Azóta megismertük a kereskedelmi szakoktatás megoldására hivatott kereskedelmi akadémia szervezetét és a közigazgatási tanfolyamról szóló törvényt. Egyik sem tartózkodik a fölvételre jogosító előkészület követelményeinek emelésétől, sőt az utóbbi képviselőházi tárgyalásánál komoly kísérlet történt arra nézve, hogy a középiskola bevégezése helyett az érettségi vizsgálat követeltesék meg.

Ezek szerint az itt szóba jöhető szakoktatás legjelentékenyebb ágazataival szemben a hétosztályú polgáriskola is meg fogja tartani azt a szerepet, a mely őt eredeti természeténél fogva, mint általános képzést adó iskolát megilleti, t. i. az előkészítés szerepét.

Tehát a polgáriskola — az osztályszaporítás daczára is — ugyanazon helyet fogja betölteni közoktatásunk organismusában, a melyre Csengery szervezete. Ez jól megszabott hely; csak akkor ferdülne el, ha a Közokt. Tanács szervezeti javaslatának kettős tagozata és szakszerű iránya el nem ejtetnék.

Az átmenetet az új állapotba, tehát a reform végrehajtását, az utóbb említett újabb fejlemények szintén megkönnyítik. A kereskedelmi szakképzés feladatát átveszik az új kereskedelmi akadémiák. Ezzel a mostani felső kereskedelmi iskolák közül még azok is, a melyek továbbra is megakarják ezt a nevet tartani, át fogják

adni szaktárgyaik egy részét az akadémiáknak, mi által a bennük eddig is jelentékeny általános képzés túlnyomóvá lesz. Csak árnyalatokban és a névben fognak különbözni a hétosztályú polgáriskolától. Az államnak nincs oka, hogy e névszerinti különbséget kultiválja; *régi polgáriskoláit megint visszaalakítja.* Ezt annyival inkább teheti, mert a visszaalakítással az iskola jogokat nem veszít,* a kereskedelmi szakképzés pedig csorbát nem szenved; eddig sem sok nyeresége volt a sok kereskedelmi iskolában.

A végrehajtás ilyen alakulása mellett el lehet mondani, hogy *a szervezendő hétosztályú polgáriskolák jelentékeny része már megvan.* Ezekhez jönnének a még meglevő hatosztályú polgáriskolákból fokozatos kiegészítéssel azok, a melyeknél létszámuk és helyzetüknél fogva a kiegészítés indokoltnak fog látszani. Nem hiszem, hogy 15—20-nál többre lehetne tenni ez utóbbiakat; ez tehát ugyanannyi új osztály alakítását vonná maga után. A polgáriskolák másik része, mintegy fele a fiúiskoláknak, maradna, mint eddig volt, négyosztályú.

*

Az osztályszaporításnak egyik következménye, hogy új tantervet kell csinálni, a mihez megfelelő alapot ad a Közokt. Tanács tantervjavasolata. Remélhető, hogy a szakszerű iránynyal nem kaczerkódó, tisztán körülírt cél vezetése mellett sikerülni fog egy egészséges tantervet csinálni, a mely nem fog legtöbb iskolánk 30—35 heti órás tantervének túlzásaiban synylődni.

Az osztályszaporítás, az igazgatás, felügyelet, tanárképzés és képesítés rendezése végett szükséges az 1868 : XXXVIII. t.-czikk C. pontját egy novellával helyettesíteni.

A közélettel és más iskolákkal szemben rendezendő viszonylatok egy-egy pótczikkelyt kívánnak a Minősítési Törvényhez, a közigazgatási tanfolyamról szóló törvényhez és az önkénytesi jogositvány szabályozásához. És meg fogják kívánni a jövőre nézve mindig, hogy a kik az ilyen viszonylatokat rendezik, ne felejtkezzenek el róla, hogy a magyar közoktatásügy organismusában egy polgáriskola is van.

KOVÁCS JÁNOS.

* Az egyes tanárok és igazgatók megszerzett jogaitak személyükre nézve, természetes, hogy el nem veszíthetik.